

ГОДИНА 10
БРОЙ 28

ПРОБЛЕМИ НА СИГУРНОСТТА И РЕФОРМА В СЕКТОРА ЗА СИГУРНОСТ

В това издание на списанието са публикувани статии анализиращи събитията в Украйна и проблемите на междуведомственото взаимодействие между институциите за сигурност, както и темата за икономическите аспекти трафика на хора.

АПРИЛ 2014 г.

СОФИЯ

ISSN 1314-5754

СЪДЪРЖАНИЕ

БЪЛГАРИЯ В НАТО - КРИТЕРИИ НА ЧЛЕНСТВОТО	2
Илия Налбантов	
СПЕЦИАЛНАТА ОПЕРАЦИЯ НА РУСИЯ СРЕЩУ УКРАИНА	6
Илиан Алипиев, Илия Налбантов	
МЕЖДУВЕДОМСТВЕНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО ПРИ КРИЗИ	13
Доц. д-р Иво Великов	
ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ТРАФИКА НА ХОРА	24
Дарина Желязкова	

БЪЛГАРИЯ В НАТО - КРИТЕРИИ НА ЧЛЕНСТВОТО

Илия Налбантов

Председател на „Джордж Маршал – България“

На 29 март 2014 година се навършиха 10 години от членството на Република България в НАТО. По традиция кръглите годишнини са повод за размисъл и осмисляне на направеното и/или пропуснатото да бъде направено. По тази причина на 28 март 2014 година „Джордж Маршал – България“ съвместно със Съюза на офицерите от резерва "Атлантик", Центъра за мениджмънт на сигурността и отбраната и Асоциацията на комуникационните и информационни специалисти, организира дискуссионна кръгла маса под наслов „Крайъгълен камък на членството: „Десет години в НАТО, визия за следващите десет“. Изказванията и дискусиите на този форум ще бъдат публикувани в специално издание, но при неформалните разговори, особено с младите хора, участници в дискусията останах с неприятното усещане, че присъединяването на страната ни към този съюз е било еднопосочен акт от страна на НАТО и България, за пореден път е сменила своята геостратегическа позиция, правейки компромиси със състава на въоръжените си сили или с други думи казано, подчинявайки се на волята на новите съюзници. В името на историческата истина следва да припомним драматизма на времето в което беше постигнат политически консенсус по този въпрос. Според мен, важна роля за постигането на политически консенсус за членството на страната ни в НАТО изиграва Русия, в лицето на своя министър-председател Виктор Степанович Черномирдин.

При посещение на българска правителствена делегация в Москва през 1996 г., ръководена от министър-председателя Жан Виденов, Черномирдин¹ е поискал придобиването на земята под газопреносната мрежа, с категоричното настояване дори за смяна на българската Конституция. Този хищнически акт на представител на новозараждащата се руска олигархия, отрезвява русофилски настроените български политически кръгове и една година след финансовата и политическа криза от зимата на 1996/97 година, изнесена на гърба на българския народ, Народното събрание приема, чрез Концепцията за национална сигурност (април 1998), курс за интеграция в евроатлантическите структури.

---

¹ По думите на покойния вече посланик Стоян Венев, безпардонността на Черномирдин е нямала граници. След категоричния отказ на Жан Виденов, обоснован с текстовете на Конституцията на Република България, руският министър-председател е казал: „Меняйте Конституцию мальчишек“.

При такава заплаха беше естествено да се припознаят всички онези сили, чрез които България може да съхрани суверенитета и териториалната си цялост. В процеса на подготовката за членство ние започнахме да осъзнаваме другите аспекти на членството. Например основополагащата ценност – СВОБОДАТА. На практика първото категорично доказателство, че споделяме тази ценност беше системното и последователно взаимодействие със страните членки на Алианса за ликвидирането на дикторския режим на Милошевич.

Тези два примера отразяват, макар и фрагментарно, драматизмът на времето, който се отрази върху възприемането на НАТО преди всичко като политически съюз на суверенни, равноправни държави, споделящи общите отговорности за осъществяване на политиката за защита на фундаменталните общочовешките ценности - свобода за инициативата на човека и равнопоставеност на всички пред закона (върховенство на закона), в противовес на диктаторството. И лично за мен не мога да си обясня защо не припознаваме тази същност на Алианса с един от заветите на Васил Левски, оставил ни примера си на саможертва с идеята - не можеш да бъдеш истински свободен ако не допринасяш за свободата на несвободните.

Но, през тези десет години има нещо недовършено в нашето общество по отношение на обществените нагласи за членството на България в Алианса. За пример ще цитирам писмо изпратено до мен, военнотружещ, вероятно все още действащ.

„Господин Налбантов, в краткото интервю по БНР² на 28.03. (тази година) казахте доста, все неща, които също мисля. Ето, честваме 10 години от нашето членство в НАТО, ама наистина ужасяващо много хора, дори и в Българската Армия имат съвсем повърхностна представа за НАТО - що за организация е, защо е възникнала, какви цели следва. Трябва хора като Вас по-често да имат изяви в медиите и да обясняват на объркания нашенец въпроси по теми за НАТО. В армията не се говорят такива неща. Има някакви мижави занятия по Вътрешна информация, които се пренебрегват. Предложението ми е да се пропагандира във военните формирования влиянието на НАТО. И най-обикновения войник да премахне своите сантименти спрямо Русия на Путин. Сантиментите погубват. Поздрави.“

Между многото въпроси които се поставят преди всичко към политическият елит на страната ни, според мен би следвало да се открие един възлов – с какви критерии всеки български гражданин би могъл да оценява членството на страната ни в НАТО,

---

² <http://bnr.bg/post/100380428/ilia-nalbantov-nato-e-edinstveniat-efektiven-instrument-v-svetovnata-praktika-koito-raboti>

както за изминалите десет, но така също и за бъдещите ни амбиции в това членство не само за следващите десет години, и не само за тях?

На първо място бих поставил **критерия за споделеността на отговорностите** и практическите усилия, на тази споделеност.

Този критерий съдържа в себе си три важни компонента:

- С какъв инструментариум, как утвърждаваме политическата легитимност на организацията на Северноатлантическия договор, международна организация, която няма аналог с подобен ресурс;
- Споделяне на усилията в колективна система за отбрана и възпиране;
- Споделяне на усилията за развитие на мрежата от партньорства.

Ако в рамките на дипломатическите усилия приносът на България за утвърждаването на легитимността на Съюза е безспорен, то от цитираното по-горе писмо ясно се открояват проблемите при утвърждаването на политическата легитимност на НАТО в обществените възприятия на българските граждани и особено – би трябвало да е за наше най-сериозно притеснение – обществените възприятия на войниците, сержантите и офицерите от Българската армия.

Ако споделяме усилията за възпиране на агресията в Афганистан, по бреговете на Либия и Западните Балкани, то какво правим за да укрепваме колективната отбрана чрез технологичното обновяване на отбранителната ни система, което при сегашните финансови и икономически условия е непосилно за отделна страна, и се нуждае от мрежа от партньорства. Партньорствата имат и друго измерение, да способстват за възприемането от другите общества на общочовешките ценности – в този смисъл има широко поле за работа, както със страните от Западните Балкани, така и със страните от Черноморския регион.

Вторият критерий е свързан със способностите ни за **споделяне на аналитичен капацитет**. И при този критерий може да открием три важни компонента:

- Участие в системата за анализ на опита от практиката и прилагането на този опит за развитието на способностите;
- Участие в изграждането на мрежата от центрове за компетентност;
- Консолидиране на изследователски звена за развитие на този капацитет.

Малко са признаците, които могат да ни вдъхнат увереност, че този критерий има еднозначност при неговото разбиране и публично възприемане. Тук не става въпрос за онази част от споделянето на аналитичен капацитет, свързана с участието в операциите на Алианса. По важното в случая е наличието или по-скоро отсъствието на национална система за анализ на опита от практиката и прилагането на този опит за развитието на способностите, която да кореспондира в реално време с аналогичните центрове и образователни институции, които имат пряка или косвена връзка с развитието на способностите на въоръжените сили и на отбраната на страната. В тази връзка, консолидирането на изследователски звена, както за осъществяването на системни, така също и на ad hoc проекти е сериозен дефицит, който не започва и не свършва единствено с пренебрежимо малките ресурси, които се отделят за тази дейност. Въпросът с изграждането на административен капацитет за постигането на очакваните от общността резултати е един от ключовите, включително и при участието на страната ни в мрежата от центрове по компетентност.

Третият критерий – **споделени ангажименти на бизнеса**. Кризата в Украйна постави много въпроси, свързани със зависимостите на отбранителната индустрия от връзките с Русия. Безалтернативността на процеса на превъоръжаване на отбранителната система на страната е повече от очевидна. А този процес без интелигентното участие на българският бизнес е невъзможен.

Комплекс за малоценност е схващането, че страната ни няма ресурси да получи най-новото от поточните линии. Когато олигарсите на Путин изправят срещу цивилизования свят най-новото си оръжие, ние не можем да говорим за превъоръжаване с технологии от средата на миналия век. В тази връзка от критична важност е разкриването на офис на агенциите на НАТО. Основната мисия на този офис е да оказва пряко съдействие на българския бизнес при интеграцията му в процесите на придобиване и поддържане на жизнения цикъл на въоръжението и техниката, както и за технологичен трансфер..

СПЕЦИАЛНАТА ОПЕРАЦИЯ НА РУСИЯ СРЕЩУ УКРАИНА

Илиан Алипиев, Илия Налбантов

„Джордж Маршал – България“

С изострянето на кризата в отношенията между Русия и Украйна, и в отговор на падането на президента и правителството, се стигна до твърда намеса на Русия в Украйна. Тази намеса бе в резултат на излизането на Украйна от руско влияние и поемане по пътя на европейското и евроатлантическо сътрудничество.

Граничещата с Русия Украйна е известна с огромната си територия, с богатите си природни залежи, със славяноезичното си население от около 46 млн., с разнообразната си икономика и земеделска продукция. В продължение на десетилетия тя беше наричана „житницата на СССР“.

Предмет на този анализ ще са действията на Русия в периода 27.02. - 07.03.2014г. и дефинирането им като специална операция¹, проведена срещу Украйна за анексирането на Крим².

Важно е да се отбележи, че проблемите между Украйна и Русия датират от стотици години, минават през Великата октомврийска революция 1917г., през Гражданската война, създаването на СССР и стигат до днес. Украйна има спорове и с Полша, Турция и др., защото етническият състав на населението ѝ се състои от около 100 народности, включително и българска, а съвременната ѝ територия е резултат на множество войни със съседите и на дипломатически договорености.

Доктрината за специални операции на Русия се формира в годините на имперското ѝ съществуване, доразвива се по време на Болшевишката революция, гражданската война, Втората световна война, войната в Афганистан, по време на Студената война и в операциите срещу различни сепаратистки течения в Чечня, Дагестан, Осетия и др. През гражданската война и до около 60-те години, в резултат на възникнали центробежни сили, свързани със създаването на СССР и при влизането на Украйна в него, както и на сътрудничеството с нацистка Германия, в Украйна се създава „националистическо движение“, наричано така от съветските власти, чиито цели са придобиване на

---

¹ Специална операция – предварително планирани, съгласувани и осигурени военни действия за постигане на военно-стратегически или оперативни цели, които се провеждат от специално назначени, организирани, подготвени, оборудвани и екипирани военни формирования, с използване на специални техники, тактики и процедури, нестандартни за конвенционалните въоръжени сили (МС 437/1, NATO Special Operations Policy).

² Трябва да се отбележи, че на практика действията на Русия не се заключават единствено в провеждането на специална операция. Те са по-скоро добре планирани, подготвени и синхронно провеждани (поне до момента) действия, включващи: специални операции; информационни операции, поддържани чрез дипломатически ходове, масирана медийна кампания, психологически операции, кибер-атаки и икономически рекет. (бел. ред.)

самостоятелност и излизане от орбитите на Русия след революцията и от СССР след края на Втората световна война.

Това движение придобива особена сила след края на Втората световна война, когато се сформират националистически въоръжени отряди и се организира партизанска въоръжена борба. Към тези въоръжени отряди се присъединяват и военизирани украински формирования, останали след края на войната както и формирования от партизани, действали срещу фашистка Германия. Към тях се присъединяват и военизирани формирования от украински националисти, действали в услуга на Германия във войната срещу Русия. Непосредствено след 1945г. пред Русия и СССР възниква необходимост от ликвидирането на тези въоръжени отряди, действащи в населените места и безкрайните гори на Украйна и наброяващи стотици хиляди души, подкрепяни от част от украинското население. Хвърлените руски и украински въоръжени сили отначало не дават резултат. Военните действия на съветската власт водят до обратен ефект, изразяващ се в открити настроения на украинското население срещу нея. Това води до предприемането на коренно различна тактика за ликвидиране на националистическото движение в Украйна. Започва специална работа сред населението, поддържащо въоръжените отряди на националистите.

За ликвидирането му се пристъпва към прилагането на т. нар. **Специални операции**. Това са комплекс от разнородни операции, провеждани под ръководството на специалните служби. За получаване на ефект сред населението се организира специфична медийна и информационна поддръжка на операциите, а за изолация на националистите се пристъпва към индивидуално прилагане на икономически, финансови и др. механизми. Успех за ликвидирането на въоръжените националистически отряди постига прилагането на т.нар. Чекистко-войскава операция, при която войскови подразделения от въоръжените сили се командват от оперативен служител от специалните служби /чекист/, а войсковия командир му е подчинен до изпълнение на задачата. Специфичното при този подход е, че се съчетават мощта на армейския удар със силата на проникналата агентура в средите на националистите – сред партизаните, ятаците и поддръжниците им. На определен етап от операцията са се включвали и други сили и средства от въоръжените сили – ВВС, ВМС, артилерия, десантни и др. подразделения и части. В резултат от съчетанието на различните инструменти на ЧВО във всеки един момент се е знаел състава на въоръжените партизански отряди, местоположението им, замислите, поддръжниците, и е можело ефективно да се въздейства върху тях както силово, така и с други по-гъвкави форми и методи.

Агентурата прониквала в движението и подавала информация за състава, въоръжението, местоположението и намеренията на отрядите, местата за срещи с ръководството за получаване на указания, явките за снабдяване с хранителни припаси, лекарства и др. Въоръжените сили пък се използвали за нанасяне на армейски удари по отрядите, с цел физическото им унищожаване, за организирането на филтриращи пунктове, засади, за обграждане и разсичане на отрядите на по-малки групи и др. Целта

на филтриращите пунктове е била проверка на населението за наличие на храни, оръжие и припаси, недопускане снабдяването на отрядите, идентифициране и филтриране на преминаващите през градовете, селата и областите, контрол на излизащите от горите, провеждане на срещи с инфилтрирани агенти сред населението, ятаците и отрядите, и др. Една от специфичните задачи на ръководителя на Чекистко-войсковите операции е била запазване на инфилтрираните агенти, извеждането им от оперативната среда след ликвидирането на отрядите и последващото им използване. Сред населението е работила и агентура за влияние, която е снижавала и минимизирала ефектите от действията на националистите и засилвала ефекта от действията на съветските власти.

Съчетаването на твърдата и мека сила и на различните инструменти в прилаганите СО са довели към 1960 г. до ликвидирането на националистическото движение и до връщането на Украйна в руслото на бившия СССР. СО са провеждани от много страни като специално средство за постигането на специфични цели. Практики, близки по форми и съдържание на ЧВО и СО са използвали германците при ликвидирането на партизански отряди, действали в тила и армейската полоса както и от българските власти в борбата им с партизаните в периода преди 09.09.1944г. и след 1944г., до към средата на 50-те години, срещу т.нар. „горяни“ – въоръжени недоволни от мероприятията на т.нар. „народна власт“.

Русия доразвива и обогатява теорията и практиката на Чекистко-войсковите операции и на специалните операции, като съчетание на възможностите на въоръжените сили, тези на специалните служби и на останалите държавни и специализирани институции като ги прилага за решаването на важни държавни задачи в Афганистан, в борбата с чеченските националисти, за контратерористични операции, за изолирането и неутрализирането на лица и обекти от критичната инфраструктура на противника, и др. В съвременни условия за провеждането на СО Русия създава различни конфигурации от специализирани институции. Към момента например силите със специално предназначение на Русия „спецназ“ са поставени под ръководството на военното разузнаване **Главно разузнавателно управление (ГРУ) (батальон „Изток“ и батальон „Запад“)**, а под ръководството на Руското контраразузнаване се намират специализирани структури като „Вимпел“ и „Витяз“, и даже цели специализирани дивизии като например „Кантемировската“. В рамките на една специална операция могат да се провеждат отделни, но съгласувани по време, място и цел разузнавателни или контраразузнавателни операции, военни удари, информационна и медийна война, технически (радиоразузнаване и радиоконтраразузнаване) и компютърни операции, радиоелектронна война (РЕВ) – подавяне на комуникациите на противника/ както и подривни действия с политически, икономически, финансов, етнически, религиозен или друг характер. Ръководството на операцията е единно, а тя се осъществява в различен модулен формат от сили и средства на специални служби, държавни и специализирани институции и военизирани формирования.

В края на февруари и началото на март 2014 г. войски без опознавателни знаци отцепиха Кримския полуостров от Украйна, обкръжиха и изолираха украинските войски, местната украинска власт както и важни обекти от критичната инфраструктура. На основните пътни артерии бяха организирани филтриращи пунктове, недопускащи местните украински власти до работните им места. В същото време част от местната Кримска власт се обяви за самостоятелна. Кримският министър-председател издаде заповед за преподчиняването на всички украински въоръжени сили, намиращи се на територията на Крим, която прочете в обръщение по местната телевизия. Въоръжените сили без опознавателни знаци, с подкрепата на местното рускоговорящо население завзеха административните сгради на местните власти и издигнаха върху покривите им руския държавен флаг. Сваленият от власт бивш украински президент избяга в Русия, където се обяви за законен президент. По-късно руските медии съобщиха, че Западният и Южният военни окръзи провеждат учения, и че по молба на съществуващият законен президент на Украйна Русия въвежда войски в Крим, с цел защита на рускоговорящото там население. Руските медии непрекъснато излъчваха от Крим молби за помощ отправени от това население, а Руското външно министерство проведе редица мероприятия и изявления, включително и чрез представителя си в ООН. Ден по-късно новоустановената проруска местна власт в Крим се обяви за самоопределение.

Видно от гореизложеното, в периода 27.02. - 07.03.2014г. Русия проведе специална операция, чиято цел е изолиране на украинските държавни и силови органи и институции в Крим, активиране на проруските групи от местното население, създаване на предпоставки и условия за вътрешна намеса от страна на Русия, анексиране на Крим, възстановяване влиянието на Русия върху Украйна, снижаване на рисковете за Русия от прозападното и ориентиране, и последващо постигане на договорки със САЩ и ЕС за преразпределение на сферите за влияние.

Регистрирането на следните признаци могат да бъдат припознати като доказателства за ръководена и осъществявана от Русия специална операция на територията на Кримския полуостров:

- въведените в Крим войски са без отличителни знаци, с типични за специалните части на Русия екипировка и въоръжение, наподобяващо тези на „спецназ“ и на части, които са на подчинение на руските специални служби;
- въпросните въоръжени формирования разполагат с предварителна разузнавателна информация за основните украински учреждения в Крим, за обектите на украинските въоръжените сили и за критичната инфраструктура;
- въоръжените формирования участват планово, заедно с местното рускоговорящо население при завземането на местната власт в Крим и издигат там руския държавен флаг;

- формиранията без знаци организират специализирани филтриращи пунктове на стратегически места на Кримския полуостров;
- организираната проруска реакция на местното рускоговорящо население в Крим и в други части от Украйна сочи за специфична работа сред местното население;
- изявите на Руското външно министерство и действията на всички официални руски институции са в синхрон с действията на рускоговорящото население в Украйна и на случващото се в Крим, което е признак за провеждането на медийно-информационна операция;
- обявяването на новите местни власти в Крим за самоопределение са в пълен синхрон с действията на официалните руски власти.

Кризата вероятно ще се прояви във всички сфери, а областите и силата на проявление ще са в зависимост от:

- реакцията на Украйна;
- реакцията на ЕС, НАТО и на международната общност ;
- степента на засегнатост и на удовлетвореност на руските интереси в Украйна.

При прогнозата на събитията трябва да се има предвид решимостта на Русия да възстанови сферата си на влияние в степен, максимално близка до тази на СССР и възстановяване на мощта на Русия като основен геостратегически център.

В този случай могат да бъдат формулирани три контекста при бъдещи развитие на събитията:

- острите действия на Русия приключат с приключването на провежданата специалната операция по анексирането на Крим, след което Русия ще премине към преговори със САЩ, ЕС и Украйна, с цел снижаване на рисковете и заплахите от предстоящото преориентиране на Украйна;
- острите действия и специални операции, провеждани от Русия срещу Украйна ще продължат във всички области, до окончателното връщане на Украйна в руслото на руските интереси и до положителното за Русия решаване на въпросите;
- трети сценарий, представляващ съчетание на първите два, в който не бива да се изключва възможността за разширяване на обхвата на действията на Русия и в други страни от постсъветското пространство.

В рамките на тези три контекста не е изключено последващо провеждане на специални операции за сричане на икономиката, финансите, ресурсите, държавните и военни запаси на участващите и на засегнатите от кризата страни както и влизане в

действие на всички държавни и специализирани институции за благоприятен за Русия изход от кризата. Ако и това се окаже недостатъчно, ще бъдат включени действащите и потенциалните съюзници, международните политически, икономически, военни, банкови и др. институции, което ще доведе до изключително изостряне на напрежението, блоково противопоставяне и до евентуална необходимост от пренаписване на световните правила.

След анексирането на Крим, подписването на политическата част предприсъединителния договор от Украйна с ЕС, предстоящите избори през м. май в Украйна са катализатори за изостряне на обстановката, които ще активират прозападните, националистическите и антируските настроения, но ще се активизира и Русия. Тя ще заложи на свой, във всички случаи скрит, играч и ще хвърли много усилия за спечелването на изборите в Украйна от него. Така Украйна ще застане до Сирия и Иран в отношенията Русия – САЩ, НАТО и ЕС.

В този случай може да бъдат формулирани серия от въпроси за бъдещото развитие на събитията като:

Единни ли са интересите на САЩ, НАТО и ЕС? Еднакво ли е отношението на САЩ, НАТО и ЕС както и на отделните му съставляващи страни към Русия? Какво е отношението на Русия към случващото се в Афганистан, Сирия, Иран, Косово и към Европа? Какво би могло да се случи оттук нататък?

Възможно ли е Русия, след като вече анексира Крим, да предложи на САЩ и ЕС преразпределение на сферите на влияние?

Ако това се случи, последващите процеси могат да протекат при следните сценарии:

- - САЩ ще установят влияние в Азия, срещу такова на Русия в Украйна. При тази ситуация ще спре подаването на ирански газ към Китай, а Русия ще спре подаването на газ за Западна Европа и евентуално ще го пренасочи към Китай. При този сценарий Китай и Русия ще си останат в същата благоприятна позиция отпреди кризата, но Крим ще е руски. Печеливш ще е и САЩ поради установеното влияние върху нефтените и газови ресурси на Сирия и Иран, оформянето им с Ирак и Афганистан в единно предмостие и спирането на иранския газ за Китай. Единственият губещ в този случай ще е Европа, поради спрения газ от Русия. Такъв сценарий ще доведе до увеличаване мощта на Русия и до създаването на условия за възстановяване на бившия СССР, каквато е и мечтата на Путин;
- Китай се съюзява с Европа за недопускане на споразумение между Русия и САЩ, с цел запазване на сегашното статукво и на сегашното разпределение на доставките от газ. Тази ситуация ще е в интерес на статуквото в Сирия и Иран, на Китай и на Европа, но не е в интерес на САЩ. Губещ ще е само САЩ, а Русия печели Крим. Европа и Китай избягват риска от трусове в икономиката, породени от евентуалното спиране на руския и иранския газ;

- Русия се съюзява с Европа, срещу САЩ и Китай. САЩ установяват влияние върху Сирия и Иран и спират иранския газ за Китай. Така САЩ ще възпрепятстват изпреварващите темпове на китайската икономика по отношение на американската, което е и в известен руски интерес. Русия и Европа си поделят влиянието в Украйна, която влиза в ЕС, а Крим си остава руски. Русия и Европа улесняват своя напредък, за сметка на взаимните възпрепятствания между САЩ и Китай;
- Русия и САЩ се съюзяват срещу Европа и Китай като Русия спира подаването на своя газ за Европа, а САЩ спират подаването на ирански газ за Китай. Русия възражда бившия СССР, а САЩ установява контрол върху Азия, но губят Европа, която впоследствие може да се окаже в руслото на руските интереси. Този сценарий е в изключителен интерес на Русия. Тя и САЩ просперира, за сметка на Китай и Европа, но впоследствие се изправят като единствени противници на международната сцена. Последващите проблеми в Европа и Китай, и тези от арабската пролет водят до по-бързо настъпване на условията за установяване на нов световен ред;
- - САЩ и Европа продължават да са срещу Русия и Китай. Китай ще продължава да получава ирански газ, което ще принуди САЩ до твърда намеса в Иран. Това ще доведе до решаващи действия в Сирия и Иран, и до остри отговори на Русия и Китай. Ако Русия спре газа до Европа, САЩ ще са принудени да я снабдяват с течен газ или да пренасочат от Китай иранския газ, което ще разстрои пазарите, ще оскъпи и затрудни европейската икономика и ще доведе до социални и икономически трусове в Европа. В крайна сметка едва ли този сценарий ще доведе само и единствено до размяна на енергоизточниците за Китай и Европа!

„Арабската пролет“, войните в Сирия, Ирак и Афганистан, ударите срещу САЩ от 11 септември 2001, енергийните зависимости и липсата на възможности за диверсификация, необходимостта от нови и допълнителни източници, диспропорциите в развитието на Света както и последните събития в Украйна и Крим, дефинират настъпването на промени, свързани с необходимост от пренаписването на световните правила. Няма идеален сценарий, идва необходимост от ново разпределение на стоките, ресурсите, пазарите, суровините, потреблението, енергийните източници и доставките им, което неминуемо ще доведе до прегрупиране на страните и до нов Световен ред, за който Русия вече даде своята заявка. Ще ѝ бъде ли позволено и какво би могло да се случи оттук нататък? Това, което в исторически план се е случвало и преди.

МЕЖДУВЕДОМСТВЕНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО ПРИ КРИЗИ

Доц. д-р Иво Великов

Ректор на Академията на МВР

На първо място искам да изкажа благодарност към Асоциация „Джордж Маршал – България“ за поканата към мен, да бъда лектор и съответно част от настоящето събитие.

Ваше превъзходителство, г-н директор, уважаеми колеги и приятели,

Причина за настоящия доклад¹ получих от дългогодишните ми опити да доказвам пред колегите от МВР, че интересът към НАТО и МО, познаването и възприемането на функции, задачи и програми на Алианса и българското военно министерство не само е полезно и възможно, но в много аспекти и по много причини – задължително, особено за лицата, заемащи ръководни длъжности в МВР и ДАНС, за научните работници от НИИ и НПИ на МВР, за длъжностните лица, ангажирани с аналитична дейност и прогнозиране, за организиране на координация и взаимодействие във връзка с изпълнение на конкретни програми и задачи. Особено място в тази група заемат лица, които имат пряко отношение към вземането на решения в сектора по сигурността, т.к. участието на страната като пълноправен член на Алианса (глобален политически актьор) изисква непрекъснато осведомяване, възприемане и участие в реализирането на мероприятия в полза на глобалната политика за сигурност.

Основни направления на активност на НАТО като управлението при кризи, противодействието на тероризма, противодействието на организираната престъпност, трафика на хора и разпространението на ОМП, създаването на нови методи и способности на въздействие на въоръжените сили, използването на комуникационните и информационните технологии за решаване на проблеми от технически характер, дори разработването нови типове оръжия, могат успешно да се внедряват в МВР и службите за сигурност.

Поводът да разработвам този проблем и като учен произтича от насоките на актуалната трансформация на съюза, които придобиват “все повече гражданска ориентировка”, отколкото чисто военнополитическа. Като се съгласяваме, че основната връзка с НАТО може да се основава на противодействието на глобалните заплахи, то участието ни в борбата с тях издига авторитета на страната и на органите за вътрешна сигурност, което неминуемо ще се отрази и на решаването на собствените, типично българските заплахи и предизвикателства.

---

¹ Докладът е изнесен на кръгла маса, проведена на 12 февруари 2014 г. от „Джордж Маршал – България“, на тема „Междуведомствено взаимодействие при кризи“.

Управлението в условия на криза е изключително трудна административна дейност, имаща за цел при създадената необичайна обстановка да се вземат рационални решения за овладяване на ситуацията. Теорията на управлението предполага то да се осъществява преди всичко с цел предотвратяване на възникването на дадена криза, но ако все пак това бъде допуснато, да се минимизират обществено опасните последици от нея. Независимо в кой етап на кризата се извършват управленските действия, управленският цикъл е еднотипен, с превес на един или друг елемент от цикъла.

Взаимодействието е един от важните фактори за успешно управление, особено когато се касае за по-сложни социални системи. То е средство за внасяне на единство в дейността на отделните структури и техните органи по време, място, последователност и използвани способности за постигане на обща цел. Взаимодействието създава необходимите условия за обвързване на целите на отделните структури на системата в едно цяло. Неговата същност се заключава в съгласуването по цел, задачи, място и способности за действие на субектите, както беше посочено вече. Очевидно е, че в условия на кризи това съгласуване ще бъде максимално затруднено, а съвместните действия понякога и нарушени.

ОБЩИТЕ ЗАДАЧИ

Общност на задачите на МО и МВР може да се търси в процесите на противодействие на глобалните заплахи. За да бъдем конкретни обаче се нуждаем и от по-конкретни текстове и цитати от нормативни актове, анализи и справочници.

За да изпълни основното си предназначение, НАТО осъществява следните фундаментални задачи, свързани със сигурността:

Първо - осигурява задължителната основа за една стабилна среда на сигурност в Европа, опираща се на укрепването на демократичните институции и обвързването с принципа за мирно уреждане на споровете (въпреки наличието на очевидно военно превъзходство). НАТО се стреми да създаде среда, в която нито една страна, нито да наложи своята хегемония чрез употреба на сила или заплаха със сила. По силата на чл. 4 от Северноатлантическия договор Съюзът играе ролята на трансатлантически форум за консултации между страните-членки по всички въпроси, засягащи техните жизнени интереси, включително по различни обстоятелства и събития, които могат да създадат риск за сигурността им. Той създава условия за координиране на техните усилия в области, които представляват взаимен интерес.

Второ - възпира и осигурява защита срещу всякакви форми на агресия срещу територията на която и да е страна-членка на НАТО.

Трето - укрепва сигурността и стабилността, като развива трайно и активно сътрудничество с всички свои партньори чрез Партньорство за мир и

Евроатлантическия съвет за партньорство, както и чрез консултации, сътрудничество и партньорство с Русия и Украйна.

Четвърто - допринася за по-добро разбиране на факторите, определящи международната сигурност, и на целите на сътрудничество в тази област, като осъществява активни информационни програми в страните-членки и страните – партньори, а също така и други инициативи, например Средиземноморски диалог.

В договора от 1949 г. главната задача на НАТО е защита на свободата и безопасността на държавите-членки с политически и военни средства. НАТО гарантира защита на общи ценности на съюзниците – демокрация, свобода на личността, върховенство на закона и мирно разрешаване на спорове. Основният съвременен документ, който може да бъде сравнен със Закона за МВР у нас – Стратегическата концепция, е във вариант от 1999 г. (среща във Вашингтон), който потвърждава главната задача на Алианса. В изпълнение на тези си задачи НАТО нагледно показва как своевременно трябва да се реагира на промените в средата за сигурност, при това с решения, които понякога нямат връзка с утвърдената политика до момента – на първо място, като установи широк диалог с всичките си противници до момента от Варшавския договор още в самото начало на демократичните промени, и на второ, като започна участие за първи път в операции по ликвидиране на конфликти извън собствените си граници.

Позволяваме си да припомним директно текстове от ЗМВР, в които намираме общност на задачите:

Чл. 6. Основните задачи на МВР са:

1. защита на националната сигурност;
2. противодействие на престъпността и опазване на обществения ред;
3. защита на правата и свободите на гражданите и опазване на техните живот, здраве и имущество;
4. осигуряване на разследване на престъпления;
5. осигуряване на пожарна безопасност и извършване на пожарогасителна и аварийно-спасителна дейност при пожари, бедствия, аварии и катастрофи (по-назад в изложението ще говорим подробно за способностите на НАТО (БА) за действия в условията на кризи и специално на кризи с подобен характер – б.а.);
6. охрана и контрол на държавната граница;
7. защита от тероризъм.

По горните и други направления на дейност МВР и службите за сигурност могат да черпят опит от развитието на политиките на НАТО, които се основават на най-широк диалог и постигане на консенсус между държави, народи, религии и институции. Точно

оценката, че проблемите на сигурността са глобални и никоя страна, организация, група не е в състояние сама да ги разреши, позволява на НАТО този широк поглед и подход към нея. За осигуряването на подходяща среда за развитие на обществата НАТО има ангажименти към политически, икономически, научни и граждански действия, които в най-общ вариант можем да поставим по следния начин (като противодействие на конкретните актуални заплахи):

- защита от кибер-атаки – НАТО вече е доказала ефективността си при атаки срещу комуникационно-информационните системи на страните-членки (Италия, Естония), т.е. Алиансът разполага с ресурсите да подпомага борбата срещу кибер-престъпността на всички нива и партньори от съответните структури на МВР и службите за сигурност са му необходими;

- защита на енергийната сигурност – активност в 5 направления, всичките до едно в обхвата на МВР и службите за сигурност:

- 1) защита на сигурността в страни които са доставчици или транзитни за пренос на енергийни ресурси;

- 2) споделяне на информация с разузнавателен характер и провеждане на разузнавателни мероприятия;

- 3) защита на критичната инфраструктура на страните членки;

- 4) подпомагане на функционирането на критичната инфраструктура;

- 5) доставка на суровини, материали и др. ресурси за критичната инфраструктура;

- промяната на климата – глобална тенденция, която представлява обект на интерес за научните програми на Алианса;

- подпомагане като помощна структура на ООН и НПО в борбата срещу бедността и глада, т.е. НАТО в активност за подобряване на икономически фактори и среда (с приоритет в Африка). Подчертаваме, че работата в такава насока е естествено ограничена, т.к. участието на военнополитическа организация може да причини проблеми от друг характер;

- противодействие на разпространението на ОМП – дейност, която се осъществява в тясно сътрудничество с националните разузнавателни, контраразузнавателни и структури за сигурност и обществен ред;

- антитероризъм – доколкото средствата на Алианса за борба с тази заплаха са специфични, то използването на тези средства има за основа мощна информационна, комуникационна и аналитична подкрепа на страните-членки, чрез всички заинтересувани структури.

НАТО си дава сметка за наличието на нови заплахи, които имат изключително значение в регионален аспект. Тези заплахи са изключително актуални за МВР и службите за сигурност, но освен няколко конференции, семинари или квалификация на кадри, на практика не са възприети от тях за съществени. Точно тази “немарливост” по отношение на доказани и утвърдени в международен и политически план явления ни принуждава да се спрем по-подробно на тях, а именно:

- нестабилност на държави – поради своята актуалност на Балканите тази заплаха и съответно поддръжката на демократичните процеси и централната власт в тези държави е задача на цялата система за сигурност на нашата страна, в никакъв случай на МО или само на МВНР, т.к. на местата със слаба централна власт такава се осъществява от организираната престъпност;

- “несъстояли” се държави – аналогично на нестабилността в държавите, тук имаме т.н. “държавен провал”, при който има власт, но властта няма ресурс да контролира територията;

- достъпът до конвенционални оръжия – в общия случай на един конфликт – в началото се търси оръжие, което към края става излишно и се пренасочва зад граница към други региони, където има или се създава съответното търсене, поради наличието на криза или конфликт. Този процес беше наблюдаван при конфликта в страните от бивша Югославия, като контрабандните канали за доставка на оръжие и впоследствие износ на оръжие засягаха пряко обстановката в нашата страна.

- Регулярни кризи и конфликти (проблем, който ще разгледаме още веднъж по подробно);

- Злоупотреби с нови авангардни технологии и използването им във вреда на обществото (например от развитието на генетиката, фармацевцията и информационните технологии, поради което е необходим активен оперативен контрол над разработването и използването им);

- Недостигът или направо разрушаването на енергийни и суровинни източници, ценни за работата на националните и световната икономика (разрушаване на производства, запалване на нефтени кладенци в Ирак).

Познаването на горните заплахи според нас е жизнено важно за работата на МВР и службите за сигурност. От една страна, т.к. по този начин те стават адекватни на международната обстановка, от друга страна, защото ще избягнат типичните за тях противоречия с политическото ръководство относно приоритети, цели, възможности и насоки на политиката за сигурност и външната политика и приоритети на страната. За целта е достатъчно само ръководството на МВР и службите за сигурност да бъдат запознати с някои документи, решения и мнения на експертите и ръководството на Северноатлантическия блок, сред тях – споменатата Стратегическа концепция и Доктрината за разузнаване, контрарузнаване и сигурност.

Гражданският елемент във военните операции и операции в отговор на кризи

Последващите текстове касаят в по-голяма степен развитие на подходи за взаимодействие от страна на МО към МВР и ДАНС.

Планирането и ръководството на модерните военни операции в отговор на бедствия или хуманитарни кризи е комплексен процес. В него многократно се налага използването на експертизата или капацитетите на цивилния сектор. Тясното сътрудничество и взаимно подпомагане между военните и цивилни участници е жизнено важно, а НАТО е инициатор и основен проводник на това важно коопериране. Всички партньори от НАТО и на НАТО са включени в подобни комбинирани дейности.

Гражданската експертиза е изключително необходима в контекста на усилията за стабилизиране и възстановяване на територии и региони. Тя може да обхваща участие в проблеми като 1) възстановяване на местната индустрия, 2) възобновяване и развиване на селскостопанското производство, 3) възстановяване на инфраструктурата на гражданските комуникации, управление и здравеопазване. За целта взаимодействието между всички играчи на съответната територия е важен елемент на операциите на НАТО, като участието на МВР се разглежда като жизнено необходимо – като добър пример може да се посочат Областните екипи за възстановяване в Афганистан. Те представляват малки екипи от военен и граждански персонал, работещ по провинциите на страната, които имат за задача подпомагането на централната власт за установяване на контрол над територията, и едновременно с това – на местната власт по провеждането на мероприятия за сигурност и дейности по възстановяване.

Военните планиращи органи могат да изискват експертиза в още области като критичната инфраструктура, транспорт, изхранване, подаване на питейна вода, селско стопанство, комуникации, здравеопазване и индустрия(б.а. – очевидно НАТО има ангажименти към тези граждански области).

Група от 350-те цивилни експерти е разгърната по цялото евроатлантическо пространство. Същите са избрани на основата на специфични области на сътрудничество, които най-често се изискват от военните ръководители на НАТО. Те покриват широк аспект от дейности, релевантни към планирането в НАТО, включително кризисен мениджмънт, последващо управление и управление на критичната инфраструктура. Експертите се препоръчват и избират като такива с помощта на държавите –членки. Планиращите бордове и комисии се грижат за попълване на състава от експерти. Същите продължават ангажимента си в срок от три години.

Каталогът на цивилните способности включва следните области:

- 1) Транспорт (въздушен, воден, граничен и вътрешно-териториален);
- 2) Химични, биологични, радиологични и ядрени оръжия за масово поразяване;
- 3) Медицина;

- 4) Комуникации и системи за управление;
- 5) Изхранване и земеделие;
- 6) Обществена реакция при бедствия и катастрофи;
- 7) Индустириална готовност.

Граждански способности трябва да бъдат в наличност по следните дейности:

- Придвижване на населението – предоставяне на провизии, медицинска или друга подкрепа;
- Масова евакуация – медицинска или друга подкрепа;
- Летищата и морските пристанища, които ще се използват при операцията – предоставяне на консултации относно граждански и търговски аспекти;
- Транспортни търговски дейности – консултации при лизинг и чартиране;
- Откриване, мониторинг и защита от ядрени, химически биологически и радиологически агенти;
- Инциденти с ОМП – Анализ и намаляване (облекчаване) на въздействието върху населението;
- Химически продукти – анализ и идентифициране на потенциалните опасности, създаване на мерки за безопасност;
- Епидемии – анализ на проявлението и въздействието върху операциите на НАТО;
- Критичната инфраструктура – анализ на приоритети, консултации и мерки за защита на приоритетните обекти, възстановяване на сектори и мрежи;
- Граждански оперативни възможности – Оценката да търси военните възможности при операциите в отговор на кризи;
- Комуникации- Използване/ограниченията при използване на радио, телевизия и други публични системи за предупреждения на обществеността.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТЕРОРИЗМА

Както в ЗМВР, така и в Стратегическата концепция на Алианса, защитата от тероризъм е основна задача.

Има много дискусии, в много организации, относно вариантите за противодействие срещу заплахите, поставени от тероризма. Общата тема в тези дискусии е тази, че само военните действия няма да са достатъчни за справянето с терористичната заплаха и, че военните операции трябва да са координирани и осъществявани по последователен начин с дипломатически, икономически, социални, правни и информационни инициативи.

Както многократно вече се признава в повечето държави от НАТО, гражданските власти, полицията, митническите и имиграционните власти, финансови министерства, вътрешни министерства, разузнаване и служби за сигурност са най-ангажираните представителства в борбата с тероризма. Военните сили ще трябва да действат с подкрепата и в тясна координация с всички тези представителства. По тази причина Концепцията заявява, че НАТО (разбирай МО) трябва да хармонизира своите процедури и усилия с гражданските власти в държавите (този процес трябва да бъде използван с цел развитие на съвместни инициативи, обмяна на опит, обучение и т.н.), за да увеличи своята ефикасност срещу тероризма. В този смисъл най-малко аналитичните структури на МО и НАТО могат да осъществяват периодични контакти с ДАНС и МВР по проблеми, свързани с обстановката по линия на терористичната заплаха (за МВР визиране Д”КИАД”-МВР, Д”МОС”), където се намират националните представителства на Интерпол и Европол и др.

Друга особеност, която трябва да подчертаем е, че въоръжените сили разполагат и с други способности, като например възможности за добиване и обработване на информация, технически способности, базирани на високотехнологични процеси за наблюдение, следене и въздействие върху различни обекти, тежки и високоточни оръжия с широк обхват и радиус на действие.

Друга възможност за сътрудничество е програмата „Наука за мир и сигурност” (НМС) на НАТО е създадена през 2006 г. Замествайки две програми, които бяха реализирани под контрола на т.н. Научен комитет и на Комитета по предизвикателствата за модерното общество. Програмата се контролира от новосъздадения Комитет по НМС. Новата програма идва на мястото на програми с дългогодишно развитие, което подсказва интереса на Алианса от собствени научни способности и капацитет. За отбелязване е стремежът към научни изследвания само в областта на приложната наука за сигурност и поради това, някои от изследванията са директно приложими в сферата на ангажиментите на МВР и службите за сигурност.

Ключовите приоритети са разпределени в три основни научно-технически области:

1. Защита срещу тероризма

Темите в тази област са:

- детекция на химически, биологически, радиоактивни или ядрени оръжия и агенти (голяма част от разработките на детектори са в партньорство с Русия);
- физическа защита срещу горните оръжия или агенти;
- методи за унищожаване на такива оръжия и агенти;
- методи за обезвреждане и изчисляване на зони, замърсени от употребата на такъв вид оръжия или агенти;
- методи на медицинско противодействие;

- методи за противодействие на усилия на терористичните структури за унищожаване на околната среда или жизнено важната компютърна инфраструктура. (всички те касаят и цивилните структури по сигурност)

2. Посрещане на други заплахи за сигурността – заплахи, които представляват риск за сигурността и стабилността

- проблеми по сигурността на околната среда (опустиняване на райони, ерозия на почвата, замърсяване на общодостъпни водоизточници, проблеми с водни пътища и др., което може да доведе до регионални или трансгранични спорове);

- проблеми с околната среда от гледна точка на отбраната;

- технически, икономически и социални фактори, подчертаващи значението на управлението на жизнено важните ресурси, каквито са храната и водата.

3. Приоритети на страните – партньори – темите в тази област могат да бъдат изключително широки, но идентифицирани в документи, които са одобрени от НАТО и индивидуалните партниращи страни.

В нашата делегация към НАТО има представители на МВнР, МО, ДАНС, ДКСИ, т.е. експертният състав далеч не е само военен или само дипломатически.

Веднага трябва да отчетем отсъствието на представители на МВР (въпреки очевидната необходимост за общата сигурност).

Смятаме за важно и интересно да разгледаме дейността на т.н. Провинциални екипи за възстановяване (PRTs – Provincial Reconstruction Teams) в Афганистан (някъде назовани Общински Възстановителни Екипи поради особености на превода). Като отчита състоянието на държавата (петата най-бедна държава в света), образованието и квалификацията на населението, НАТО смята, че сред най-важните елементи на екипите са гражданските специалисти. Сред създадените 42 провинциални екипа наравно с военните (които изпълняват не само военни задачи) са включени медици, полицаи, психолози, експерти по връзка с обществеността, по изграждане на държавна и местна администрация, обучители по различни сфери. Разработват се многобройни проекти в гражданската сфера:

- строителство – особено на инфраструктура – пътища, болници, канали за напояване, водоснабдяване и канализация, комуникации. Строят се дори домове;

- изграждане на достъпа до Интернет (Виртуална Копринена Магистрала);

- укрепване на военен и граждански капацитет на системата за сигурност (обучение на военни и полицейски органи);

- кризисно снабдяване (транспортните полети заемат почти същият брой като военните);

- създаване на граждански контрол над системата за сигурност;
- унищожаване на взривни вещества и оръжие;
- квалификация на населението за различни професии;
- стимулиране на образователните процеси сред жените.

Състоянието на взаимодействието в момента (още преди повече от две години имах подобен доклад):

- МО е повече достъпно и отворено за взаимодействие, не намира правилният подход;
- МВР е с повече опит и постижения във взаимодействието с органи на държавна и местна власт, както и НПО, но като цяло не познава възможностите на МО (НАТО), и не намира основа за взаимодействие.

Това, което искахме да покажем, може да бъде представен в няколко важни извода:

На първо място, НАТО отдавна не е военен блок, а военнополитически блок. Още по-вярно е да бъде назован политико-военен блок, т.к. новите асиметрични заплахи, новите приоритети на органите по сигурността в огромната си част не са военни, а цивилни. Като структура за сигурност Алиансът претърпя и продължава да извършва своята коренна трансформация в насока към изграждане на нови способности и капацитет, отговарящи на интересите на политиката и обществото в страните-членки и страните-партньори. В момента на практика няма чисто военни ангажименти, има ангажименти на гражданската и военната структура в полза на гражданското общество в страна или регион.

На второ място, структурата на българската делегация в НАТО трябва да ни напомня за широкия спектър от задачи и възможности, които могат да бъдат решени с и чрез НАТО.

На трето място, опитът от българското членство в НАТО показва, че Алиансът откликва бързо на поставените проблеми (напр. помощ за разрешаване на кризисна ситуация, обмяна на информация, експерти, опит и т.н.), което доказва действителното, а не формално членство на нашата страна, реално отношение към вътрешните български проблеми на сигурността. В този смисъл, от наша страна трябва да се мисли за по-ефективното използване на ресурсите на Алианса (по подобие на по-старите членки), като представените в изложението примери с проекти в Македония и Афганистан, което би подпомогнало не само системата за сигурност и гражданското общество, но дори и икономиката на страната.

На четвърто място, след края на Студената война НАТО много бързо си даде сметка за новите асиметрични заплахи и неадекватната си структура, поради което предприе мащабна трансформация. В момента, притиснат от новите си задачи и функции, Алиансът търси активно участие и взаимодействие на гражданските структури за

сигурност – МВР и службите за сигурност. Нещо повече, НАТО признава преимуществената значимост на гражданските структури за сигурност (като по-важни при ликвидиране на съвременните заплахи за сигурността и вече по значими като количество и качество за съвременните държави в сравнение с военните), но в един цял сектор от заплахи (глобалните) военният фактор продължава да бъде изключително значим за тяхното разрешаване.

На пето място, в управленски аспект мащабната промяна на Алианса след края на Студената война, реакцията на новите заплахи, намирането на нови ефективни способности, насочването към проблемите на гражданското общество и т.н., т.е. модернизиранието на организацията е пример за нейната гъвкавост и далновидност, за управленска и аналитична способност, които заслужават уважение. Примерът е още по-важен за органите на МВР и ДАНС у нас, пред които стои предизвикателството за една мащабна промяна, както на функции, така и на структури, както на управлението, така и на основните дейности.

Литература

1. Закон за МВР, ДВ, бр. 17/ 24.02.2006 г.;
2. Стратегическа концепция на НАТО, Военно издателство, 1999 г.;
3. Материали от конференция “Тероризъм, медии, сигурност” – НБУ 19.11.2007 г., София;
4. Зарка, Жан-Клод, НАТО, ИК “Кама”, С., 2002 г.;
5. Стойчев, Ст. и др., Миротворчески мисии на ООН, ОССЕ, ЕС и НАТО и участие на Република България в тях, АМВР, 2007 г.;
6. Защита на Българската армия, ВИПОНД, 2001 г., сборник № 4, СБ № 8444;
7. Защита на Българската армия, ВИПОНД, 2000 г., сборник № 1, СБ № 8399;
8. Защита на Българската армия, ВИПОНД, 2001 г., сборник № 3, СБ № 8435;
9. Речник на чуждите думи в българския език;
10. Тълковен речник на българския език;
11. Милушев, Л., Кризите, С., ВИ, 2007 г.;
12. Бахчеванов, Г., Манев, М., Русева, Р., Операции в отговор на кризи, Софттрейд, 2004 г.
13. Стойчев, Ст., Манев, М., Великов, И., Операции по хуманитарно подпомагане, АМВР, 2004 г.;
14. NATO after Bucharest, NATO, Brussels, 2008;
15. For and against, Debating Euro-Atlantic Security Options, NATO, Brussels, 2006;
16. NATO and the fight against the terrorism, Briefing, NATO, Brussels, 2008;
17. NATO Review, magazine, NATO, Brussels, 2007;
18. Civil support for military operations and emergency responses, NATO, Brussels, 2008;
19. Combating terrorism at sea, NATO, Brussels, 2008;
20. Борьба с терроризмом и применение силы с точки зрения международного права, Шмитт, Майкл, “Дж. С. Маршал” центр, Гармишпартенкирхен, 2002 г.

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ТРАФИКА НА ХОРА Дарина Желязкова¹

В днешно време голяма част от престъпленията се извършват заради печалбите, които носят. Съществуват, разбира се, ред други причини и мотиви - но в голямата си част престъпления се извършват за пари. Трафикът на хора не прави изключение – поради огромните приходи, които носи на извършителите и поради относително малкия риск от ефективно наказание, това престъпление придобива все по-големи размери. През последните години трафика на хора се разглежда като изключително важен проблем за сигурността – в нейните различни измерения: лична (персонална), обществена, държавна и др.

В световен мащаб няма страна, която по един или друг начин да не е засегната от това престъпление. Трафикът на хора се забранява изрично от Хартата на основните права на Европейския съюз (ЕС). ЕС издига борбата с това престъпление като един от приоритетите на Стокхолмската програма, която предоставя пътна карта за работата на ЕС в сферата на правосъдието, свободата и сигурността за периода 2010—2014 г. Тя поставя акцент върху борбата срещу трансграничната престъпност, като:

- трафика на хора;
- сексуалното насилие, сексуалната експлоатация на деца и детската порнография;
- престъпленията в кибернетичното пространство;
- икономическите престъпления, корупцията, фалшификациите и пиратството;
- наркотиците.

През 2005 г. Съветът на Европа приема Конвенцията за борба с трафика на хора, а независима група експерти за противодействие на трафика на хора GRETA (Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings), има за задача да наблюдава изпълнението от страните участнички на задълженията по конвенцията.

Парите са основният задвижващ механизъм, който допринася за случването на трафика – те са преди осъществяването на престъплението като причина (липсата на нормални средства за живот принуждава много хора да продават единственото, което имат - себе си, тялото си). Парите са и след осъществяването на престъплението като причина (огромните доходи, които се генерират от трафик, примамват престъпниците, които са свободни да „инвестират“ тези средства в ред деструктивни за обществото действия – корупционни практики, „сива“ икономика и пране на пари, финансиране на терористична дейност или друга престъпна дейност). Това са част от икономическите аспекти, които съпътстват това престъпление.

Националната комисия за борба с трафика на хора (НКБТХ) разделя причините, поради които хората стават жертви на трафик, в следните няколко групи:

---

¹ Авторът е докторант на Университета за национално и световно стопанство.

- социо-културни – липса на образование, ниска грамотност, невежество, разпад на системата от морални ценности, особени традиции и обичаи, дискриминация, неосведоменост;
- икономически – бедност, неразвита икономика, безработица;
- психологически – липса на социални житейски умения и дългосрочна визия, прекалено доверие в други хора – наивност, предишен опит с домашно и/или сексуално насилие, наркотична зависимост, насилие в училище или най-общо социално насилие (изолация, игнориране) и др.;
- геополитически – трудова мобилност, бежански потоци, природни бедствия, войни, граждански конфликти, международна организирана престъпност, географско положение.

Макар и на първо четене да звучи странно - има чисто финансова полза от прекратяване на съвременното робство. Ако милиони хора, експлоатирани по света, имат възможността свободно да работят за себе си срещу заплащане, за да закупват всичко, което е необходимо за техния достоен живот - храна, облекло, подслон, образование, медицински услуги и т.н. те всъщност „освобождават“ производителността. Производителността играе роля на „отключващ“ фактор за всяка икономика – когато едно общество произвежда стоки и услуги, които се купуват, препродават и потребяват, то всъщност увеличава БВП за страната си, както и националното си богатство. При липсата на производителност, логично е БВП да намалява.

Във връзка с това, отнемайки възможността на жертвите да полагат достоен, регламентиран от закона труд, извършителите на престъплението отнемат от обществото, навреждайки на човешкия фактор. Това е един почти невидим, порочен кръг, който подкопава основите на всяко демократично общество. Повечето хора, които не познават жертви на трафик и чиито семейства не са се сблъскали пряко с последствията от това престъпление, може би биха изразили мнение, че този проблем е далечен за тях или не им вреди. Това обаче не е така – защото като част от обществото тези хора също понасят, макар и индиректно, отрицателните икономически ефекти, които това престъпление създава за националното, а и за световното стопанство. Ако се фокусираме само върху огромните потоци пари, които са част от сивата икономика и които обслужват интересите на определени групи хора, нещата придобиват съвсем различен вид.

Икономическите аспекти на трафика на хора могат да бъдат разтълкувани, позовавайки се на чисто икономическата логика. Основни понятия в икономиката са търсенето и предлагането. При осъществяването на това престъпление също са налице търсене и предлагане – малко по-различно търсене и предлагане от това, което сме свикнали да виждаме в учебниците по икономика, защото става въпрос не за стоки и услуги, а за човешки животи. Безспорна истина е факта, че търсенето на платени сексуални услуги и евтина работна ръка в богатите страни е основната движеща сила за трафика на хора. Също така е вярно, че поради липсата на други алтернативи, предлагането на платени сексуални услуги и евтина работна ръка в бедните страни съществува и създава жертви на трафик.

Съществува и понятието ценова еластичност на търсенето и предлагането – т.е. определящ фактор е цената, която се приема на „пазара“. Когато търсенето и предлагането от двете противоположни страни се „сблъскат“, се създават условия за развитие на трафика. Тази своеобразна икономическа „картина“ изглежда грозна, но това е действителността. Следва да се отбележи факта, че търсенето и предлагането вървят ръка за ръка, влияят си взаимно. Следователно, ако или търсенето или предлагането бъдат спрени или поне драстично намалени, ситуацията ще се промени. Необходими са координирани усилия в тази насока. Би следвало да се влияе едновременно върху причините, които пораждаят търсенето и предлагането, не едностранно само върху едните или другите. Въпреки това, усилията могат да бъдат съсредоточени в едната посока (например регулация и строги санкции спрямо търсенето).

За да се прекрати предлагането – е необходимо да се работи по причините, които го предизвикват, като в голямата си част те също са с икономически характер – бедност, безработица, лошо икономическо състояние на страните. Това, разбира се, са само част от причините, които са с разнообразен характер, както вече стана ясно - социо-културни, психологически, геополитически и др.

Бедността, липсата на образование, социалното неравенство често се посочват като основни фактори, допринасящи за предлагането. Следва да се полагат сериозни усилия в тази област. Проблемът не е никак лесно разрешим, защото всъщност касае лошото икономическо състояние на ред държави по света – т.е. резултатите ще са налице, но ще е необходимо много време. Дългосрочни усилия следва да се полагат – за да доведат до дългосрочни резултати, но през това време прекалено много човешки животи ще бъдат съсипани. Поради тази причина следва да се търсят и по-бързи начини за пресичане развитието на престъплението. Според доклад на Евростат само в периода 2008 – 2010 г. процентното изменение на броя на жертвите на трафик от ЕС е +18 %, което може да се види на Таблица 1. Страните-членки, които показват постепенно покачване на броя на жертвите през 2008, 2009 и 2010 г. са: България, Дания, Финландия, Холандия, Словения, Словакия.

	2008	2009	2010	Percentage change 2008-2010
Numbers of victims	6 309	6 955	7 418	+18 %

Таблица 1: Общ брой на идентифицираните жертви в ЕС за 2008 г., 2009 г. и 2010 г., процентно изменение.

Повечето докладвани случаи не означават обаче на всяка цена действително покачване на броя на жертвите. Тези случаи могат да са следствие и от промяна в записващата и отчитаща система на дадената страна, въпреки че това би следвало е да

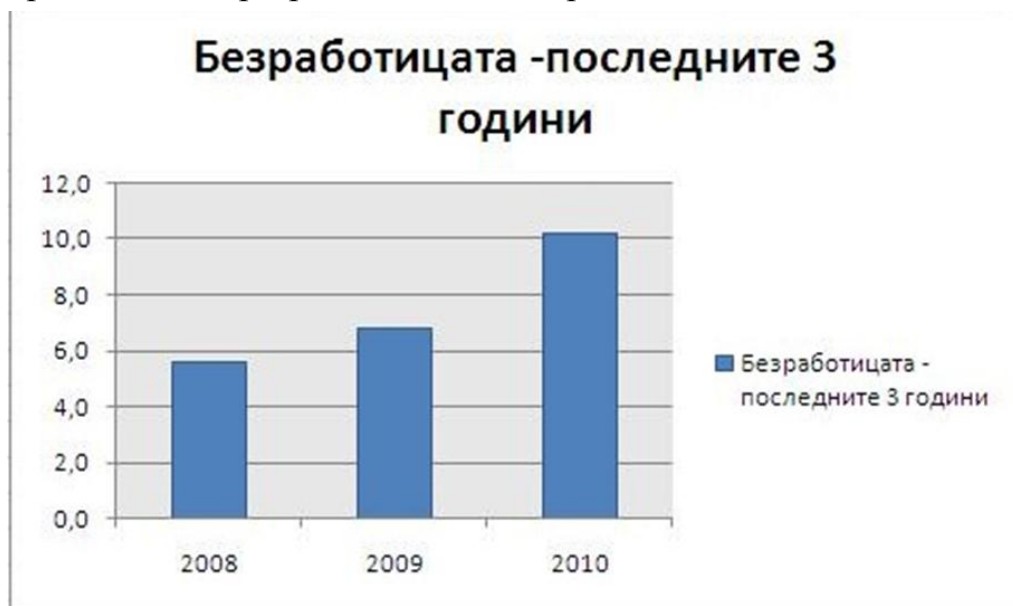
взето предвид. Също така, отбелязването на спад на докладваните случаи, особено в последните години, може да се дължи на забавяне при тяхното документирание.

Броят на жертвите на ЕС варира значително в отделните държави-членки, което е нормално, като се имат предвид различната площ на страните и броя население в тях, както и самото социално-икономическо състояние на населението.

Страните – членки на ЕС, докладвали най-голям брой идентифицирани и предполагаеми жертви на 100 000 жители през трите години са Кипър, Румъния, Холандия, България и Естония. Държавите, докладвали по-малко от 0.2 жертви на 100 000 жители през трите години са Унгария, Малта и Португалия.

Имайки предвид икономическото състояние на страните, не е учудващо, че тези, които изпитват най-силни икономически и финансови затруднения в рамките на ЕС – като например България и Румъния, са именно страните с висок процент на жертви на трафик. Специално за България е важно да се отбележи, че има определено нарастване на броя жертви: през 2008 г. на 100 000 жители се падат 3,3 жертви, през 2009 г. стават 4,5 жертви, а през 2010 г. – 5,7 жертви. Това говори за една тенденция на постоянно увеличаване броя на жертви – т.е. предлагането в България по една или друга причина се разраства.

Възможността за свиване на предлагането се крие в определяне причините за това предлагане и разрешаването на проблемите – икономическото състояние на страната,

Фигура 1: Данни от Националния статистически институт (НСИ) - сравнение на размера на безработицата през 2008 г., 2009 г. и 2010 г. в процентно изменение.

безработицата, бедността, доходите на населението и ред други фактори. Данните на Фигура 1 показват нагледно нарастването на безработицата в страната за дадения период: Ситуацията с прекратяване на търсенето е малко по-различна. Там също имаме икономически причини – евтина работна ръка; никакво или нищожно заплащане на труда, които водят до огромни печалби или пък

закупуване на сексуални услуги. Различното е, че ако хората, които извличат ползите, са абсолютно наясно, че ще следват строги санкции – ще се замислят повече преди да се възползват от услугите на жертви на трафик.

Примерът на Швеция е интересен. Швеция първа в света криминализира ползването на услугите на проститутки. Законът предвижда до шест месеца затвор и две години, ако проститутката е непълнолетна. Примерът на шведските законодатели е последван от Исландия, Норвегия, Словакия, подобен проектозакон е подготвен и във Франция.

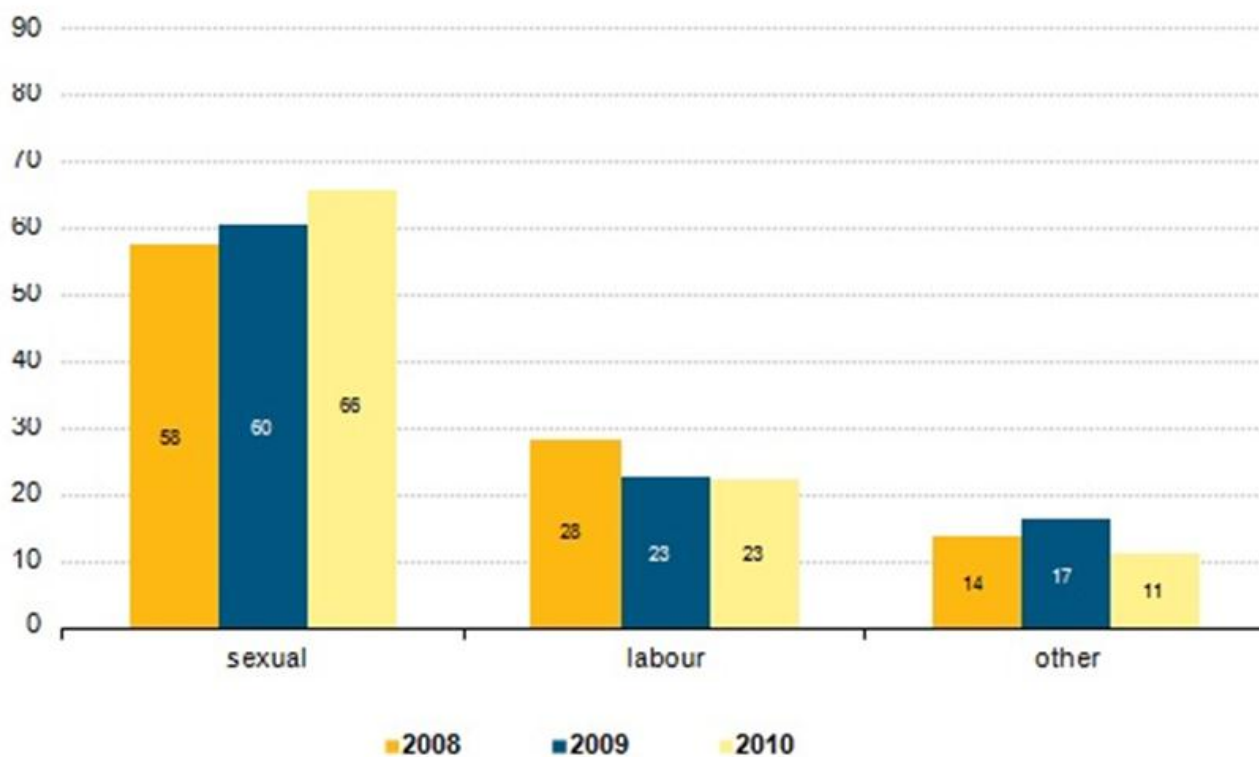
Има страни, които са приели съвсем различен подход – те възприемат проституцията като вид професия, който се избира абсолютно свободно. Трафикът на хора и проституцията не са едно и също явление – но е безспорен факт, че част от хората, които са принудени да проституират, са жертви на трафик. Трафикът на хора с цел сексуална експлоатация е популярен и мнозинството хора асоциират трафика на хора изцяло с него.

Все пак проституцията не включва само продажбата, но и покупката на сексуални услуги. В дългосрочен план криминализацията на потребителите на сексуални услуги (и въобще всякакви услуги от жертви на трафик) – обикновено мъже, ще промени тяхното отношение към проституцията. Разпространено е виждането, че част от момичетата свободно избират проституцията като начин на препитание, с ясната идея какво им предстои и правят осъзнат, свободен избор.

Важно е да се подчертае, че самата идея за подобен „свободен“ избор подлежи на дискусия. Никое нормално човешко същество, което би могло да осъществява каквато и да е друга професия, носеща прилични доходи, не би предпочело да има подобен „свободен избор“. Тази идея заляга в шведския “Закон за покупката на секс”. Той третира като престъпници клиентите, а не проститутките. Уникалността на закона се състои във възприемането на принципа, че закупуването на сексуални услуги, а не продажбата на такива, е наказуемо. Швеция отчита, че проституцията е форма на физическо насилие на мъжете над жените и децата и че ползването на платени сексуални услуги е криминална дейност. Този закон също така отразява истинската реалност на проституцията като развенчава мита за „свободния избор“. Жените, които биват незаконно търгувани с цел проституция, са винаги жертва на сексуално насилие и жестокост и не бива да бъдат разглеждани като закононарушители. Самото общество в Швеция смята, че няма такова нещо като доброволна проституция и че всяка жена, която извършва сексуални услуги за пари, е принудена, без значение дали поради обстоятелства или физически. Смисълът на този закон се крие във факта, че ако спре търсенето, рано или късно спира и предлагането. В резултат на този закон, през 2001 г. уличната проституция в Швеция намалява с 70-80%, а проституцията в клубове, хотели и други закрити заведения е намалена на половина.

Това е една изключително интересна тема – следва ли да се легализира или да се криминализира проституцията в България или не. Интересен е резултатът от проучването на Рискмонитор през 2010 г. - „Обществото е раздвоено между идеите за легализация и криминализация, но има превес към обявяването на проституцията за незаконна дейност. Немалка част от интервюираните (почти 16 %) заявяват, че тя не трябва да бъде обявявана нито за законна, нито за незаконна, т.е. да не бъде нормативно регулирана.

Въпреки по-големия дял от интервюирани, които смятат, че проституцията трябва да се криминализира (47.7 %), резултатите от проучването не позволяват да се направи категоричен извод, че в България общественото мнение е за криминализация. Данните по-скоро показват, че обществото е раздвоено по въпроса коя е подходящата законова регулация“. Пак според същото проучване става ясно, че „според по-голямата част (39%) от интервюираните, клиентите трябва да носят наказателна отговорност само в случай че използват услугите на непълнолетни или жертви на сексуална експлоатация. 27 на сто са на мнение, че клиентите трябва да носят наказателна отговорност във всички случаи. Според 18 % от анкетираните, клиентите на секс услуги не трябва да носят наказателна отговорност.“ Различни мнения по този въпрос винаги ще съществуват, но безспорен е факта, че докато има търсене или предлагане, както и причини, които ги предизвикват – ще има и трафик. Докладът на Евростат за ЕС потвърждава факта, че най-честата форма на експлоатация на жертвите е сексуалната експлоатация:

Фигура 2: Тип експлоатация – процентен размер на броя на жертвите

Освен факта, че основната форма на експлоатация е сексуалната се потвърждава и факта, че жертвите на този вид експлоатация са основно жени, докато при трудовата експлоатация по-голямата част от жертвите са мъже. По-голям брой жертви на други форми на експлоатация като принудителна просия, продажба на деца и др. са отново жени, но същевременно през годините се забелязва тенденция към увеличаване на броя жертви от мъжки пол.

Икономическите аспекти на трафика на хора могат да бъдат разпределени условно на няколко групи:

- първо, икономически аспекти, свързани с причините, порождащи явлението (бедност, неразвита икономика, безработица)
- второ, икономически аспекти, свързани с осъществяването на престъпление (средства за подкупи, организиране на престъпна група, изградени процедури и практики)
- трето, икономически аспекти, свързани с последствията от престъплението.

Последните също могат да бъдат класифицирани условно, на:

- икономически аспекти, които касаят последиците за обществото (отрицателно влияние върху икономиката на страната - търсенето на сексуални услуги и евтина работна ръка, корупцията);
- такива, които касаят преследване на извършителите (средства за функциониране на полицейската, правораздавателната система);
- такива, които касаят подпомагане и реинтегриране на жертвите (средства за медицински, социални грижи за определен период от време).

Успехът на стратегиите за борба с трафика на хора предполага преди всичко разбиране на първопричините за трафика – те си взаимодействат, създавайки атмосфера, благоприятна за осъществяване на престъплението. Затова е необходимо тези първопричини да се познават и да се работи срещу тяхното развитие.

В заключение трафикът на хора може да бъде представен като комплексно явление, породено от множество причини и предизвикващо множество последствия. Основен задвижващ механизъм за трафика са парите: лошото икономическо състояние в различни страни по света - икономическите различия между държавите със стабилна икономика и бедните страни, безработицата, бедността, дискриминацията срещу жените и малцинствата, корупцията, насилието и конфликтите, търсенето на платен секс и евтина работна ръка в развитите страни, както и липсата на политическа воля за защита на правата на човека.

Трафикът на хора има най-тежки, преки последствия за жертвите, чиито права се нарушават системно. Но също така държавите и обществата като цяло понасят огромни щети, тъй като трафикът на хора върви ръка за ръка с корупцията и е заплаха за демокрацията и политическата стабилност. Освен това трафикът на хора предполага изпирание на огромни суми, които биха могли да се предоставят на терористични организации или други престъпни групи. Огромните суми, които се вливат в „сивата икономика“ и корупционните практики навреждат индиректно, почти незабелязано, но силно на всеки член от обществото.

Използвана литература:

1. Димитров, Д., статия „Икономически аспекти на трафика на хора“ в книга "Трафик на хора, социално - икономически аспекти", Христов, С. и колектив, УИ "Стопанство", София, 2010
2. Петрунов, Г. „Проституция и сексуална експлоатация“, фондация РискМонитор, 2010 г.

3. Наръчник за превенция на трафика на хора, Национална комисия за борба с трафика на хора, проект „България – Холандия: Общи усилия в противодействието на трафика на хора 2009-2010”, София, 2010 г.
4. Вернер, К., Вайс, Х., „Черна книга на търговските марки – машинаците на международните концерни”, издателство „Дилок – София”, 2008 г.
5. “Харта на основните права на Европейския съюз“, (2010/С 83/02), Официален вестник на Европейския съюз, 30.03.2010 г.,
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:bg:PDF>
6. „Европейски съвет Стокхолмска програма – отворена и сигурна Европа в услуга и за защита на гражданите“ (2010/С 115/01), Официален вестник на Европейския съюз, 04.05.2010 г.,
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:bg:PDF>
7. Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, ратифицирана със закон, приет от 40-то Народно събрание на 7 март 2007 г. - ДВ, бр. 24 от 2007 г. В сила за Република България от 18 юни 2007 г. (обн. ДВ бр. 63/2007 г.)
8. Евростат, доклад „Трафик на хора“, издание на Европейската комисия, 2013 г., тема Население и социални условия,
http://ec.europa.eu/antitrafficking/download.action?nodePath=/Publications/Trafficking+in+Human+beings+-+DGHome-Eurostat_EN.pdf&fileName=Trafficking+in+Human+beings+-+DGHome-Eurostat_EN.pdf&fileType=pdf
9. Доклад на Държавния департамент на САЩ, 2011, с.101-102
10. Обобщена информация за образуването, движението и приключването на преписките и делата в прокуратурата на Република България за I шестмесечие на 2013 г., официален сайт на Прокуратурата на Република България, <http://www.prb.bg/main/bg/Information/3878/>
11. Доклад за прилагането на закона и за дейността на прокуратурата и на разследващите органи през 2012 година, официален сайт на Прокуратурата на Република България, <http://www.prb.bg/main/bg/Information/3923/>
12. Статия „Пазарът на труда в цифри през 2010 година“, http://jobspace.bg/pages.php?page_id=26, страницата е посетена на 10.01.2014 г.

СП. ПРОБЛЕМИ НА СИГУРНОСТТА И РЕФОРМА В СЕКТОРА ЗА СИГУРНОСТ

Редактор: Илия Налбантов

Адрес за кореспонденция:
Ул. „Оборище“ № 37; ап. 6
София 1504

ISSN 1314-5754

http://www.gcmarshall.bg/index_bg.html